

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Светлана Стойчева

член на научно жури, определено за конкурс за заемане на академичната длъжност “професор” по професионално направление 2.1. Филология (Португалоезични литератури), обявен от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и публикуван в ДВ, бр. 83 от 17.10.2017 г.

В обявения, при спазени всички законови изисквания, конкурс участва един кандидат – доц. д-р Яна Еленкова Андреева, редовен преподавател в Катедрата по испанистика и португалистика към Софийския университет.

Нека започна от впечатлението, което прави документацията по кандидатурата на доц. д-р Яна Андреева – от справка на Университетската библиотека за намерени индексирани и цитирани нейни публикации до изчерпателния списък на научните ѝ публикации: съвестност, коректност, точност. Автобиографията и научноизследователската продукция на доц. Андреева изграждат представата за целенасочен учен от недоморасъл мащаб: с пребогата научноизследователска дейност от началото на научната ѝ кариера, десетки участия в научни форуми (включително в организацията на някои от тях), с четиринадесет разработени лекционни курса, отделно лекционни цикли в чужбина, участия в международни научни организации на лужитанистите. Към всичко това трябва да добавим и сериозната ѝ административна дейност в СУ (ръководител на специалност, заместник-декан).

В обявения конкурс за професор по португалоезични литератури тя участва с монографичния си труд “Литературни прочити на миграцията”, високо оценен още на вътрешното катедрено обсъждане, и отделни 26 статии и студии на български, португалски и испански език, отпечатани в специализирани български и чуждестранни издания. Всичките са публикувани в периода 2011–2017 г., без да повтарят представените за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ (2006 г.), нито тези за заемане на академичната длъжност „доцент“ (2011

г.).

“Литературни прочити на миграцията” от една страна, поставя нова тема в научните интереси на доц. Яна Андреева, а от друга, носи белезите на синтезния, дълго обмислян и концептуално зрял неин труд (интересът към част от авторите, които се разглеждат в труда, както и към сродна тематика, свързана с културната, расовата и етническата идентичност, е заявен системно в отделни нейни предишни статии и доклади на конференции).

Би било излишно да аргументирам актуалността на темата за емигрантството и имигрантството и свързаността ѝ с нарастващата проблематичност на индивидуалната и колективната идентичност в епохата на глобализацията и свръхмодерността на постиндустриалните общества. Авторката тръгва именно от тезата, че “утвърждаването на етническото, религиозното и културното многообразие се нарежда сред най-релевантните компоненти на интензивните трансформационни процеси в съвременния свят” (с. 139). Що се отнася до избора на двата ракурса, португалския и бразилския, той се защитава чрез фактологичното маркиране на смяната/преплитането на “ролите” и на двете държави в исторически план, вписвайки се централно или периферно в различни миграционни системи. В крайна сметка Яна Андреева ни предлага междуконтинентално компаративистична работа, която представлява първото по рода си сравнително монографично изследване върху миграционната тематика на две литератури, изглеждащи твърде “екзотични” за българския контекст – португалската и бразилската. Освен темата на нейния труд, не по-малък интерес събужда обектът на анализ – внушителен масив от литературни произведения (47) на 29 автори (от тях 28 творби на 17 португалски писатели и 19 творби на 12 бразилски писатели), като немало от тях имат сложна рецептивна съдба в собствените си култури, а още по-голяма част са непознати на българския читател. Още тук ще вметна допълнителната функция, която би могъл да изиграе трудът – на преводаческа програма за запълване на тази празнота в българската култура.

Хуманитаристичната задача на изследването е пределно ясна: да анализира онова, което литературата извява – “човешкото измерение на миграционните процеси”: “...литературата фокусира образите на миграцията стереоскопски, насочвайки читателския поглед през илюзията на текста към плътното изображение на дълбочината на миграцията, към нейното многоизмерно и поливалентно човешко ядро.” (с. 9) При това стремежът е да се види всичко това в процес. Авторката набелязва диахронното развитие на миграционната тематика в португалската и бразилската литература през различни епохи (включително от епохата на нейната т.нар. “предлитература”), но все пак фокусът на изследването е (и в това има резон) върху края на ХХ и началото на ХХІ в. В търсенето на разлики между подхода на двете литератури, тя разгръща тезата, че португалската литература изборно се насочва към художествена рефлексия предимно на емиграцията, а бразилската – към имиграцията. Обяснението открива в различната динамика и различните посоки на миграционните процеси в двете страни.

Силно впечатление прави балансът (дори до усещане за хармоничност) при съвместяването на различни подходи при разработката на подтемите на труда: литературоведски, социологични, културологични, политологични, антропологични, психологични, също и подходи на постколониалните изследвания. Що се отнася до споменатите подтеми, това са отделните части на двете основни глави в дисертацията, в които, в доста увлекателен за четене режим, се разгръщат интересни микросюжети основно върху творби на Илзе Лоза, Жоао де Мело, Мария Вельо да Коща, Жорже Листопад, Мануел да Силва Рамош, Дулсе Мария Кардозо, Милтон Атум, Салим Мигел, Синтия Москович и Нелида Пиньон. Всички те утопично и посвоему търсят “пътищата за събиране на разпръснатия от миграцията свят” (с.30) Такива са сюжетите с автобиографичен заряд на Илзе Лоза за травматичното изгнание на германските мигранти евреи в Португалия и противоречивото им (себе)възприемане в новата среда, или за “безалтернативния”, чужденец; полифоничните трагични сюжети върху въобразеното португалско постколониално общество на Жоао де Мело, изпъстрени с биографими; поетичните “женски” сюжети на “отсъствието” на Мария Вельо да Коща; “номадските”

интроспективни сюжети на екстратериториалния Жорже Листопад в “нано” жанрова опаковка (тук нека вметнем блестящият литературоведски анализ, който прави Андреева на заглавието на сборника “Боиграфия от кристал” – с. 85-86); сюжетите на “движещата се в поход нация” на Мануел да Силва Рамош (тук искам специално да подчертая теоретизирането на понятието “граница” – с. 118-121); сюжетите на Завръщането на Дулсе Мария Кардозо; на бразилския “гаушо” на Ерико Верисимо; “хибридните” сюжети за “хибридните” имигранти, или за културния и етнически метисаж на бразилците Салим Мигел и Милтон Атум; дивният сюжет на “Покривът и цигуларя” на Синтия Москович; галицианските мигрантски сюжети в дневников регистър на Нелида Пиньон. Продуктивни не само за този труд са разработките на такива аспекти на мигрантската проблематика като “хибридната” мигрантска идентичност, формирането на постмодерната “номадска” идентичност, новото “смесване на езиците”, емигрантската културна резистентност, емигрантската “маска” и т.н.

Към достойнствата на труда би трябвало да добавим и терминологичната му яснота, както и включването в употреба на доста нови за българското литературознание термини и научни тези (като тази на Стюарт Хол, за когото културата не е въпрос на онтология на предзададено съществуване, а на “превръщане”; на Зигмунд Бауман за изобретеното от модерността „отделяне на действията от етиката”, което прави възможно жестокостите да могат да бъдат извършвани от хора, които съвсем не са жестоки; епигенетичната теория на Ерик Ериксън за развитието на Аза в хода на жизнения цикъл; теорията на Филип Лъожьон за “автобиографичния пакт” като ключово понятие за определяне на режима на прочит на автобиографичните текстове и изобщо усвоеният инструментариум на една съвременна теория на автофикцията; тезата за интеридентичността на Боавентура Соуза Сантош и др.). Те не просто вдигат научната цена на труда, но и неговата собствена методологическа продуктивност. Ето защо избраното по-общо заглавие “Литературни прочити на миграцията”, без да бъде стесняващо отнесено към португалоезичната литература, намирам за напълно уместно.

Не на последно място в оценката на труда на доц. Яна Андреева поставям възможностите, които предлага за отваряне на родните литературоведски и културологични хоризонти по темата. Ако в миналото “пътуващият човек” беше знаков най-вече за североамериканската култура, а нашият “пътуващ човек” мереше преди всичко съотношението “свое” – “чуждо”, проучването на емигрантската проблематика през съвременната португалоезична проза обогатява доста представата ни за тази, да я наречем вече световна емблематична фигура и то не на “пътуващия човек”, а на “мигриращия човек”, а освен това провокира интересни теми за размисъл. Например как “периферната” Португалия се опитва да разреши “периферността” си, търсейки нови земи в нови континенти, или пък превръщайки се в централна в рамките на вътрешноевропейската миграционна система приемаща страна. Това обаче няма как да се случи с “периферната” България, в която нещата се развиват, както знаем, съвсем по различен начин в исторически план; като че ли осъдена да търси все изгубения (и все далечния) “чужд” център. От тази гледна точка трудът може да се разглежда и като двойно компаративистичен, доколкото рамките на търсенето от авторката явно сравнение между португалската и бразилската литература биха могли да се разширят с асоциации и с българската (и с всяка друга литература); и доколкото може да провокира и литературоведа, който не се занимава специално с португалоезична литература, да динамизира подхода си при прочита на други фикционални “миграционни” сюжети.

Смятам, че дотук изброените достойнства (никак не са всичките) на труда на доц. Яна Андреева “Литературни прочити на миграцията”, както и нейните високопрофесионални и личностни качества, правят абсолютно безпроблемна кандидатурата ѝ за заемане на академичната длъжност “професор”. Ето защо убедено препоръчам на научното жури да я подкрепи.

14.02.2018

проф. д-р Светлана Стойчева

